

Toll

Generelt

Toll er en av de tidligste former for økonomisk forvaltning. Systemet var høyt utviklet allerede i romertiden, da det ble betalt toll ved grensene mellom provinsene.

Her til lands vet vi at Harald Hårfagre påla *landøre* på inn- og utførsel av varer. I middelalderen ¹⁾ hørte oppkreving av toll direkte under sysselmannen eller slottshøvedsmannen. På 1500-tallet var det fogden og lensmannen som krevde opp toll i landdistriktene mens byfogden som regel hadde ansvaret i byene. Fra 1630-åra ble det vanlig med tollere som ikke hadde andre kongelige ombud.

Under dansketiden ²⁾ hadde det norske tollvesenet en ganske selvstendig stilling, men mot slutten hadde amtmennene et visst tilsyn med tollkamrene. Disse hørte for øvrig direkte under den øverste administrasjon i København.

I dag (2012) er landet delt i seks tollregioner, som igjen er delt i 20 tollsteder.³⁾

Tollsted for Egersund og Sokndal

På 1600-tallet førte sentralstyresmaktene i utgangspunktet en byvennlig politikk og ga byene store privilegier når det gjaldt å drive handel. Det var byene som hadde tollkontor, en nødvendighet for å kunne drive effektiv handel, og Dalane ble liggende i spenningsfeltet mellom Stavanger og Kristiansand.

Byborgerne måtte kjempe hardt for sine privilegier. Det ble nemlig opprettet flere tollsted i distriktene. I 1642 ble det således opprettet et eget tollsted for Egersund og Sokndal, lokalisert til Sogndalstrand. Dette likte stavangerborgerne lite. Etter iherdig kamp klarte de å få nedlagt tollstedet i Dalane i 1672, med den konsekvens at all fortolling av innen- og utenriks last skulle skje i Stavanger, slik det hadde vært før 1642.

Tollstriden

Stavangertolleren innså det urimelige i å pålegge skip som lastet og losset i Egersund og andre havner i nærheten å dra helt til Stavanger for å fortolle varene sine. For å bøte på dette urimelige forholdet ansatte han en tollkontrollør, som etter hvert kom til å fungere som tollere. Denne ordningen ble godkjent av Rentekammeret i København i juli 1684.

Fra mai 1686 var Torkel Pedersen tollbetjent og visitør for Egersund og Sokndal. Han tolket sitt mandat romslig og så helt bort fra Stavangers privilegier.

I 1699 ble Egersund og Sokndal overført til Flekkefjord tolldistrikt, noe som betydde at varene nå skulle fortolles der. Det varte ikke lenge, for året etter dro tollbetjenten i Egersund, Bernt Mørch, til København og fikk omgjort beslutningen.

Deretter fikk tollklareringen fortsette uforstyrret i Egersund fram til 1714. Det året vant stavangerborgerne fram med et krav om at egersunderne som ville skipe varer til Bergen eller ta varer i retur måtte få seg tollseddel på tollbua i Stavanger. Men da egersunderne ikke så noen grunn til å etterleve kravet, og da stavangerborgerne ikke hadde noen effektive kontrollmidler, fikk dette liten reell betydning.

Tollkammer blir opprettet

18 Juli. Kgl. Resol., hvorved oprettes et nyt Tolldistrikt for Egersund og Sogndal under Christianstads Eftf., hvilke Steder er forundt Frihed at lodse tilloble fremmede, og udffide indenlandfde Varer, uden at Stedene anlabe Stavanger, eller gjøre Tollklarering sammes Steds; og skal der paa hvert af disse to Steder anstattes en Toll-Opfynd- og en Toll-Oppebørsel-Bejant*). (Kolleg. Tid. 1798 Nr. 30 S. 465).

Resolusjonsteksten

Opp mot 1790-åra hadde det blitt drevet handel fra Egersund, uten rettigheter og i strid med privilegiene til Stavanger og Kristiansand. Dette var ingen gunstig situasjon, og amtmann Friedrich Otto Scheel mente at tiden var inne for at Egersund – og Sokndal – burde få egne tollkammer. Og slik ble det. Ved Kongelig resolusjon av 18. juli 1798 ble det opprettet egne tolldistrikt for Egersund og Sokndal.

Egersund toldkammers skilt. Foto: J. M. Dancke/DF

Tolldistriktet for Egersund omfattet strekningen mellom Varhaugsåne på Jæren og Svåelva. To tollere ble ansatt og fikk som oppgave å holde oppsyn med området.

Tollkontoret blir avviklet

1980-åra innledet en reformperiode innenfor offentlig sektor. Tollvesenet slapp heller ikke unna, og i 1990 ble det fremmet et forslag om å legge ned 50 tollsteder i landet, deriblant Egersund. Etablering av et helårs utenriks ferjetilbud gjorde imidlertid at kontoret fikk fortsette, dog med redusert bemanning.

Ved utgangen av januar 2010 var det definitivt slutt. Da hadde det blitt slutt på [ferjeruta](#) mellom Egersund og Hanstholm, og etatsledelsen mente da at aktiviteten i Egersund ikke var stor nok til å forsvare fortsatt drift.⁴⁾

1)

ca. 500 til ca. 1500 e.Kr.

2)

1380 – 1814

3)

<http://snl.no/tollvesen>

4)

Kilder: Egil Harald Grude: Egersund byhistorie, B1, s. 38ff, 54, 61, 98f; Dalane Tidende 02.03.1990 og 19.10.1900; http://dalane-tidende.no/index.php?page=vis_nyhet&NyhetID=8256&sok=1

 Egersund byhistoriske leksikon
<https://leksikon.dalanefolkemuseum.no/>
PDF produsert 11.04.2026 09:56.
Artikkelen kan brukes fritt mot kreditering.

Produsert med støtte fra:
Dalane Folkemuseum
Museumsveien 20, 4373 Egersund
<https://dalanefolkemuseum.no>